

L'UBOMÍRA WILŠINSKÁ*

Slovensko-latinské vzťahy v literatúre z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku¹

WILŠINSKÁ, L.: Slovak-Latin Relations in the Literature of the Byzantine-Slavic Tradition in Slovakia. *Slavica Slovaca*, 53, 2017, No. 3-4, pp. 151-157 (Bratislava).

The present paper deals with the hitherto little explored relation of Latin language to Byzantine-Slavic tradition in Slovakia. Since Ancient times, we had been receiving precious spiritual messages through Latin in the territory of Slovakia. Later, they were spread through Christianity and humanism to the more recent periods. In these literary sources Latin can be researched in relation to Greek and Church-Slavic. This relation is best documented in literary sources written by Joannikij Juraj Bazilovič OSBM (1742-1821), spiritual formatter and crucial person of the Byzantine-Slavic tradition in Slovakia.

Slovak-Latin relations, Latin literary culture, Byzantine-Slavic tradition and culture, Joannikij Juraj Bazilovič OSBM.

Latinské písomné pamiatky byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku

Do dejín slovenskej literatúry 17. a najmä 18. storočia sa tradične začleňuje aj próza vedeckého, resp. odborného charakteru, takmer napospol písaná latinským jazykom.² Môžeme konštatovať, že iba veľmi málo diel napísaných na našom území po latinsky sa stalo predmetom hlbšieho vedeckého výskumu. Latinčina sa stala nielen bohoslužobným jazykom rímskej cirkvi, ale aj oficiálnym jazykom uhorskej kráľovskej kancelárie a hodnoverných miest, jazykom náboženskej a náučnej spisby, ba i beletrie. Svoje široké uplatnenie si zachovávala univerzálna latinčina v mnohonárodnostnom Uhorsku dlhé stáročia, a preto je prirodzené, že bola vzorom a zdrojom prevzatí i do jazykov etník obývajúcich Uhorsko.³ Ako píše S. Zavorský, výskum latinskej literatúry a kultúry a jej vzťahu k rozvíjajúcej sa slovenskej národnej kultúre možno pokladať za perspektívny už aj z toho dôvodu, že domáca literárna produkcia v latinskom jazyku bola ešte aj v prvej polovici 19. storočia veľmi bohatá a latinskej kultúre ešte stále patrilo nezanedbateľné miesto v spoločenskom živote obdobia.⁴

Významnú súčasť písomnej kultúry tvorila latinčina aj v miestnom prostredí cirkvi byzantsko-slovanského obradu. Existujú mnohé literárne pamiatky späté s byzantsko-slovanským kon-

* Mgr. Ľubomíra Wilšinská, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

¹ Príspevok je súčasťou riešenia výskumného projektu APVV-14-0029 CyrSlav – Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia.

² Šmatlák, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry I. (9. – 18. storočie)*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002, s. 298.

³ Doruľa, Ján: *Slováci v dejinách jazykových vzťahov*. Bratislava: Veda, 1977, s. 25.

⁴ Zavorský, Svorad: *Dematur nobis Latina cultura, videbimus, quid erimus!*“ Obdobie národného obrodzenia z pohľadu latinskej filológie. In: *Slavica Slovaca*, 2007, roč. 42, č. 2, s. 124.

fesionálnym prostredím na Slovensku a v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny, ktoré sú svedectvom o paralelnom používaní latinského jazyka v oficiálnej i historiografickej písomnej spisbe (Lučkaj, Bazilovič, Duchnovič a ďalší). Aj na základe interpretácie latinských literárnych prameňov môžeme osvetliť intenzitu vzájomných vzťahov v jej autenticknej forme. Znalosť latinského jazyka sa v období druhej polovice 18. storočia veľmi rozšírila a u niektorých gréckokatolíckych kňazov dokonca prevyšovala znalosť cirkevnej slovančiny. Svedčia o tom latinské preklady nad cirkevnoslovanskými slovami vo viacerých dochovaných bohoslužobných textoch i vedecké práce predstaviteľov gréckokatolíckej inteligencie.⁵

V súvislosti s byzantsko-slovanským kultúrnym okruhom je však veľmi dôležité poukázať práve na používanie latinského jazyka. Napriek tejto skutočnosti je fenomén používania latinčiny v rozličných sférach spoločenského i cirkevného života byzantskej cirkvi na Slovensku doposiaľ neznámym a nepreskúmaným javom. Veľmi cenným príspevkom je súbor štúdií v zborníku *Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku*. K doterajšiemu výskumu je iste hodnotným úvodný príspevok P. Žeňucha, v ktorom ponúka prehľad dôležitých cirkevnoslovanských i latinských pamiatok spätých s byzantsko-slovanskou tradíciou a tiež aktuálny stav bádania aj v zahraničí.⁶ Autor štúdie zároveň akcentuje potrebu naplno sa sústrediť na doposiaľ málo prebádaný okruh tradície byzantskej kultúry nielen v karpatskom regióne, ale osobitne zdôrazniť jej nezastupiteľnú rolu v tradičnej kultúre stredoeurópskeho regiónu, osobitne na Slovensku.⁷ K dôležitým výskumom patrí súbor latinských kánonických vizitácií Michaila Manuila Oľšavského, mukačevského biskupa, ktoré do ukrajinského jazyka preložil Vasyľ Hadžega. Významnú zložku predstavujú najmä historiografické diela, ktoré sú spojené s dejinami veriacich byzantsko-slovanskej obradovej tradície na Slovensku. Spis *Bibliotheca seu Cynosura Peregrinantium, hoc est Viatorium* (Ulm, 1644) od Dávida Fröhlicha je vôbec prvým pokusom geograficky zmapovať karpatský región. V danom kontexte treba pripomenúť i monumentálne dielo *Compendium Hungariae Geographicum ad exemplar Notitiae Hungariae Novae historico-geographicae*, ktorého autorom je Ján Tomka-Sásky. Gabriel Serdaheli v diele *Celebrium Hungariae urbium et oppidum Chorographia Bipartita* (Košice, 1732) udáva historické poznámky o niektorých miestach v severovýchodnom Uhorsku. Ďalšie dielo *Historia Dioecisana* ktorého autorom je Daniel Babilovič, predstavuje prvú kompletnú históriu Mukačevskej diecézy. Opisuje tu život cirkvi Mukačevskej eparchie i biskupov M. Oľšavského a J. Bradáča, o ktorých však hovorí v negatívnom svetle. Dejiny gréckokatolíckej Mukačevskej eparchie predstavuje vo svojom latinskom spise *Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum* (Alba Carolina, 1785) aj Ignác Baťáni. Cenným príspevkom k poznávaniu dejín byzantsko-slovanskej tradície na východnom Slovensku je rukopisná práca *Brevis notitia Graeco-Catholicae Parochiae Matris Csertész* (1861), ktorej autorom je Michal Beskyd. Autor sa v nej zaoberá dejinami gréckokatolíkov v Čertižnom na východnom Slovensku. Tento latinský spis vďaka pomoci klasického filológa Samuela Hrivňáka do ukrajinského jazyka preložil a vydal M. Rusinko. K historiografickým prácam o dejinách skúmaného regiónu patrí päťzväzková historická práca v latinskom jazyku

⁵ Šoltés, Peter: Historické poznámky k jazykovej situácii gréckokatolíkov v 18. a na začiatku 19. storočia. In Doruľa, Ján (ed.): Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15. – 19. storočia. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2002, s. 378.

⁶ Žeňuch, Peter: Výskum cyrilských a latinských pamiatok byzantskej tradície z východného Slovenska a Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. In Žeňuch, Peter (ed.): Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Slovenský komitét slavistov, 2007, s. 9-42.

⁷ Osobitne dôležité sú texty z okruhu Trnavskej univerzity, kde študovali klerici byzantského obradu až do vzniku viedenského Barbarea v roku 1774. Vznikali tu spisy o byzantskej cirkvi (cyrilské trnavské tlačé).

od lingvistu a historika M. Lučkaja s názvom *Historia Carpato-Ruthenorum Sacra, et Civilis (antiqua, et recens usque ad praesens tempus) Tomus I.-V.*, ktorá podáva obraz o karpatských Rusinoch. Aj tieto dejiny však ostali v rukopise, teda nemali až taký vplyv na formovanie názorov Rusinov na vlastnú minulosť ani na ich národnú ideológiu, aký malo napr. historické dielo od J. Baziloviča⁸, ktoré vyšlo tlačou a stále sa čítalo.⁹ Latinský prepis Lučkajových dejín spolu s ukrajinským prekladom vyšiel v edícii Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Za zmienku stojí i tlačенý spevník *Cantus Catholicus*¹⁰, ktorý ovplyvnil paraliturgickú piesňovú tvorbu byzantsko-slovanskej tradície na východnom Slovensku. Spevník je tiež cenným prameňom k poznaniu latinsko-vernakulárnych vzťahov.

Na latinské písomnosti literárnej povahy z okruhu byzantsko-slovanskej tradície môžeme nazerať aj z toho hľadiska, že môžu na literárnej (vedeckej) úrovni „informovať“ o východnej cirkvi, podobne ako bola grécka patristika sprostredkovaná západnému svetu cez latinčinu. Takou literárnou pamiatkou je napr. *Dissertatio polemico-chronologica de Schismate*, ktorej autorom je Martin Sentiváni a mnohé podobné pamiatky. V doterajšom skúmaní latinských pamiatok z oblasti náboženskej spisby vyšlo niekoľko štúdií, ktoré boli publikované v zborníku *Slovenská, latinská a cirkevno-slovanská náboženská tvorba 15.-19. storočia* (Doruľa, Ján (ed.), Bratislava, 2002). Publikácia predstavuje interdisciplinárny pohľad do danej problematiky, ktorú skúmajú domáci i zahraniční autori z oblasti jazykovedy, histórie, teológie a literárnej vedy. Svojimi príspevkami do zborníka prispeli aj etnológovia a muzikológovia. V zborníku *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov* boli uverejnené príspevky, ktoré odzneli na medzinárodnej vedeckej konferencii *O jazyku Biblie a o jej prekladaní do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*¹¹. Zborník má taktiež interdisciplinárny charakter. Prispievatelia z mnohých vedných odborov sa v jednotlivých príspevkoch venovali tematike súvisiacej s biblickými textami. Z domáceho prostredia v jednom zo svojich výskumných zameraní prezentuje svoj výskum latinských písomností spätých s byzantsko-slovanskou tradíciou S. Zavorský. Do daného okruhu prispel štúdiom *Martin Sentiváni SJ: Grécka schizma a únia. Historicko-polemická dizertácia*¹², v ktorej sa venuje osobnosti a literárnej tvorbe M. Sentivániho, už spomínaného významného učena našich kultúrnych dejín, a predstavuje jedno z jeho polemických diel. Autor štúdie charakterizuje dizertáciu, ktorá vyšla v trnavskej akademickej tlačiarňi v roku 1703. Práca ponúka dobový postoj k otázke schizmy a únie z pohľadu Západu. S. Zavorský charakterizuje tiež jazyk diela a Sentivániho štýl. Na konci štúdie tiež poskytuje aj prepis a následný preklad časti tretej kapitoly spisu. Ako píše sám autor príspevku, prácu vnímame ako historický dokument, svedectvo o byzantsko-slovanskej duchovnosti.¹³ Štúdiom *Dva texty o únii z 18. storočia*¹⁴ ďalej rozvíja doterajší výskum latinských pamiatok z prostredia byzantsko-slovanského

⁸ Bazilovič, Joannikij Juraj: *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits, olim Ducis de Munkacs, pro religiosus Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni in Monte Csernek ad Munkacs anno MCCCLX factae* (Košice, 1799 – 1805).

⁹ Haraksim, Ľudovít: „Zlatý vek“ biskupa A. Bačinského a obrodenské obdobie A. Duchnoviča – dve epochy dejín Rusinov. In Doruľa, Ján (ed.): *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 22-23.

¹⁰ Kačic, Ladislav – Zavorský, Svorad – Žeňuch, Peter: *Cantus Catholicus (1655): The First Slovak-Latin Catholic Hymnbook*. In: *Slavica Slovaca*, 2013, roč. 48, č. 1, s. 76-78.

¹¹ Medzinárodná vedecká konferencia sa uskutočnila v dňoch 21. – 26. októbra 1996 v Martine.

¹² Zavorský, Svorad: *Martin Sentiváni SJ: Grécka schizma a únia. Historicko-polemická dizertácia*. In: *Sambucus*, 2005, roč. 1, s. 11-34.

¹³ Zavorský, Svorad: *Martin Sentiváni SJ: Grécka schizma a únia...*, op. cit., s. 15.

¹⁴ Zavorský, Svorad: *Dva texty o únii z 18. storočia*. In Žeňuch, Peter (ed.): *Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Slovenský komitét slavistov, 2007, s. 50-72.

obradu v našom priestore. Vo svojom výskume sa venuje dizertácii M. Sentivániho o schizme a opätovnom zjednotení východnej cirkvi s Rímom (1703). Druhý spis z roku 1761 tvorí reč k veriacim byzantského obradu v Satumarskej stolici, ktorú predniesol mukačevský biskup M. Olšavský. Autor v štúdií vysvetľuje vzťah oboch spomenutých textov, ktoré porovnáva a na základe toho konštatuje, že Sentivániho dizertácia pravdepodobne slúžila autorovi reči ako inšpiračný zdroj. Upozorňuje aj na filologický aspekt, prostredníctvom ktorého môžeme Olšavského kázeň vnímať ako interpretáciu textu M. Sentivániho. Budúca analýza týchto dvoch spisov môže v ďalšom výskume poskytnúť ďalšie cenné poznatky o vzájomných latinsko-byzantských vzťahoch. Písomným pamiatkam súvisiacim s prelínaním byzantskej a latinskej kultúrno-obradovej tradície sa venuje aj P. Zubko. Vo svojich výskumov vychádza z historických textov, ktoré skúma z kultúrno-historického a teologického hľadiska. Je autorom početných monografií a štúdií, v ktorých nám poskytuje cenné poznatky o vzájomných vzťahoch latinskej a byzantskej kultúrno-religiózneho tradície na Slovensku.¹⁵

Joannikij Juraj Bazilovič OSBM (1742-1821) – vynikajúci vzdelanec našich dejín

O osobnosť J. J. Baziloviča a jeho bohatú literárnu tvorbu doposiaľ prejavili záujem mnohí odborníci nielen na Slovensku. Niet sa čomu čudovať, keďže bohatá tvorba, ktorú Bazilovič po sebe zanechal, predstavuje dodnes cenný literárny prínos a inšpiruje k vedeckej práci stále viac bádateľov. Výsledkom doterajšieho i aktuálneho záujmu sú početné publikácie a štúdie uverejnené ako na domácej, tak aj na zahraničnej pôde, predovšetkým na Ukrajine a v Maďarsku.¹⁶

V rámci gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku a v dnešnej Zakarpatskej oblasti Ukrajiny na prelome 18. a 19. storočia vnímame Baziloviča nielen ako prvého historiografa a apologétu, ale aj ako liturgistu a duchovného formátora. V kontexte jeho života a literárneho pôsobenia treba upriamiť pozornosť na tzv. „zlaté“ obdobie biskupa Andreja Bačinského¹⁷, s ktorým je Bazilovičovo pôsobenie v úzkom spojení. Ako reorganizátor Mukačevskej eparchie si právom vyslúžil prívlastok osvietený.¹⁸ Významnou mierou podporoval duchovenstvo k literárnej tvorbe

¹⁵ Zubko, Peter: Skrutniční uniatskych presbyterov z roku 1749. In: *Slavica Slovaca*, 2015, roč. 50, č. 3, s. 3-102; Gréckokatolíci v Abovskej stolici podľa latinskej kánonickej vizitácie z roku 1746. In: *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilometodského dedičstva II. Súbor štúdií*. Bratislava: Dobrá kniha, 2013, s. 77-99; Hospodárske zabezpečenie gréckokatolíckych farností Šariša a Zemplína v rokoch 1734 a 1738. Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia III. Ružomberok: Verbum, 2012, 88 s.; Pramene k dejinám východnej cirkvi v rímskokatolíckom Arcibiskupskom archíve v Košiciach. In: Žeňuch, Peter (ed.): *Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied / Slovenský komitét slavistov, 2007, s. 73-82; Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, 180 s.; etc.

¹⁶ V Slavistickom ústave Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied bola v roku 2016 úspešne obhájená dizertačná práca, ktorá sa venovala interpretácii obrazu mníškeho života v Bazilovičovej latinskej práci *Imago vitae monasticae* (Košice, 1802). Základnú rovinnu dizertačnej práce tvoril preklad, filologická a kultúrno-historická analýza danej literárnej pamiatky: Wilšinská, Lubomíra: *Byzantsko-slovanská tradícia a kultúra – kontinuita a diskontinuita – Juraj Joannikij Bazilovič: Obraz mníškeho života*. [Dizertačná práca]. Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied / Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta. Školiteľ: prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: philosophiae doctor. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2016, 337 s.

¹⁷ Andrej Bačinský (14.11.1732 – 19.12.1809) študoval na univerzite v Trnave. Pred biskupskou nomináciou bol generálnym vikárom biskupa Bradáča a jeho verným spolupracovníkom v boji za osamostatnenie Mukačevskej eparchie, ktorej správcom bol tridsaťšesť rokov. Zomrel vo veku 77 rokov.

¹⁸ V duchovnom a kultúrnom živote eparchie nesie rôzne zásluhy. Okrem iného obnovil školský systém, materiálne zabezpečil duchovenstvo a rozdelil eparchiu na vikariáty. Zaujímal sa aj o rozvoj liturgického života. V roku 1794 založil v Užhorode školu pre kantorov a cirkevných učiteľov.

a tak tomu bolo aj v prípade Baziloviča. V tvorivom ovzduší tohto obdobia vznikli aj diela, ktoré vzbudzujú záujem aj dnešného čitateľa.¹⁹

V prvom rade musíme spomenúť najdôležitejšie Bazilovičove práce, z ktorých primárnym je historiografické dielo *Brevis notitia fundationis Theodori Koriathovits, olim Ducis de Munkacs, pro religiosus Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni in Monte Csernek ad Munkacs anno MCCCLX factae* (Košice, 1799-1805). Dielo je hodnotné aj pre súčasného bádateľa, keďže obsahuje množstvo dokumentov spätých s dejinami Mukačevskej eparchie. Považujeme ho za základný historiografický prameň z oblasti Podkarpatskej Rusi a východného Slovenska. V roku 2013 vyšiel aj jeho preklad.²⁰ Vzhľadom na nami skúmaný región sú pre nás podnetné prístupy, ktoré uplatňuje ukrajinská klasická filologička Ludmyla Ševčenko-Savčynska, ktorá sa venuje latinskej literatúre Ukrajiny. Vo svojich publikáciách odbornej verejnosti prezentuje novolatin-skú literatúru na Ukrajine v širšej historickej perspektíve a jej význam pre ukrajinské dejiny. Venuje sa téme, ktorá sa tak po dlhšom čase opäť stáva predmetom bádania.²¹ Vo svojej štúdií poukazuje tiež na spomínané historické dielo, ktoré, ako píše, je vytvorené na bohatom materiáli zozbieranom vo fondoch monastierskej knižnice a eparchiálneho archívu. Dôležitým je pre nás fakt, že Bazilovič okrem iného venuje veľkú pozornosť otázke osídlenia Slovanov a ich objaveniu sa na území Zakarpattia a Panónie. Bazilovič podáva niektoré zaujímavé informácie z histórie Bulharov, Srbov, Chorvátov, Čechov a Slovákov. Osobitná pozornosť, s ohľadom na svojráznosť diela, je venovaná vzťahu Kyjevskej Rusi a Byzancie.²²

V roku 2009 vyšlo Bazilovičovo známe bilingválne liturgické dielo *Толкованіе Священныя Літургіи Новаго Закона истинныя Безкровныя Жертвы / Joannicius Basilovits: EXPLICATIO Sacrae Liturgiae Novae Legis veri Incruenti Sacrificii*.²³ Publikácia vznikla vďaka spolupráci S. Zavarského a P. Žeňucha, v ktorom editori publikovali bilingválny rukopis doplnený o komentáre. Je to prvý známy rozsiahlejší liturgický komentár podkarpatskoruskej proveniencie, ktorý je výrazom širokých teologických a liturgických poznatkov nášho autora a súčasne aj svedectvom o dobovej liturgickej praxi.²⁴

Asketická tvorba J. J. Baziloviča

Mnišstvo malo kľúčovú úlohu pri formovaní slovanského sveta, jeho kultúry, vzdelanosti a samozrejme duchovnosti – to platí osobitne o tej časti, ktorá sa pridžala byzantskej tradície.²⁵

¹⁹ Haraksim, Ľudovít: „Zlatý vek“ biskupa A. Bačinského a obrodenské obdobie A. Duchnoviča..., op. cit., s. 18.

²⁰ Bizoňová, Monika – Coranič, Jaroslav (eds.): Joanik Bazilovič: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku; preložili Martin Slaninka a Peter Strážca. Prešov: Prešovská univerzita, 2013, 478 s.

²¹ Шевченко-Савчинська, Людмила – Балашов, Костянтин: Давная література: з полону стереотипів. Київ: Медієвіст, 2014, 132 s.

²² Шевченко-Савчинська, Людмила: Латиномовна проза України кін. XVI – поч. XIX ст. як джерело історичних відомостей. In: *Slavica Slovaca*, 2013, roč. 48, č. 1, s. 47.

²³ Zavarský, Svorad – Žeňuch, Peter (eds.): Іоанникій Базилович: Толкованіе Священныя Літургіи Новаго Закона истинныя Безкровныя Жертвы / Joannicius Basilovits: EXPLICATIO Sacrae Liturgiae Novae Legis veri Incruenti Sacrificii. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae. Vol. III. (= MBSLS III) Bratislava – Roma: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Pontificio Istituto Orientale / Slovenský komitét slavistov / Spolok sv. Cyrila a Metoda, 2009. LXI + 548 s.

²⁴ Porovnávaníu cirkevnoslovanskej a latinskej lexiky viažucej sa k východnej liturgii v Bazilovičovom liturgickom diele sa vo svojom výskumnom zameraní venuje M. Strýčková. K tomu pozri napr. Strýčková, Mária: Z glosára k cirkevnoslovansko-latinskému výkladu liturgie v prostredí cirkvi byzantského obradu na Slovensku. In: Marinčák, Šimon – Žeňuch, Peter (eds.): Medzikultúrne vzťahy východnej cirkvi s latinskou v Uhorsku do konca 18. storočia. Monotematický súbor štúdií. Košice – Bratislava: Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty Trnavskej univerzity / Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2017, s. 193-217.

²⁵ Škoviera, Andrej: Začiatky mnišstva u Slovanov a cyrilo-metodská misia. In: Marinčák, Šimon (ed.): Slovenská spiritualita a mystika. (Orientalia et Occidentalia, volumen 10.) Košice: Dobrá kniha, 2011, s. 236.

Za čias Baziloviča ako protoigumena (predstaveného kláštora) nastal v Mukačevskej eparchii rozmach baziliánskych mníchov.²⁶ Svojimi asketickými spismi formoval rehoľný klérus, ktorý hodlal pozdvihnúť.

Od Baziloviča sa nám zachovali spisy v cirkevnej slovančine i latinčine. Značnej časti jeho asketickej tvorby v cirkevnoslovanskom jazyku sa vo svojom výskume venoval M. Lach. Publikácia v talianskom jazyku, ktorú vydal Pápežský východný inštitút (Pontificio Istituto orientale) v Ríme v roku 2009, vznikla ako výber z jeho dizertačnej práce.²⁷ Autor v nej uverejnil doposiaľ Bazilovičove nepublikované rukopisné diela o mníšskych pravidlách v cirkevnoslovanskom jazyku, ktorými sa riadili vtedajší baziliáni. V dvoch rukopisoch mníšskych pravidiel sa M. Lach nevenuje filologickým rozborom, ale poskytuje v nich podrobnú teologicko-duchovnú analýzu s uplatnením historicko-analytickej metódy. Nechýba ani podrobná charakteristika rukopisov z formálneho i obsahového hľadiska. Doplnené sú o preklad do talianskeho jazyka. Precízne a prehľadne spracované vybrané časti z dizertačnej práce poslúžia ako sprievodca v problematike východného mníšstva. Osobitne treba vyzdvihnúť mimoriadne bohatú bibliografiu, ktorá obsahuje množstvo domácich ale prevažne zahraničných publikovaných i nepublikovaných prameňov, sekundárnej literatúry a článkov v latinskom, talianskom, ukrajinskom, francúzskom, nemeckom, anglickom i v maďarskom jazyku. Autor konštatuje, že Bazilovič sa radí k východnej mníšskej tradícii, ku ktorej sa chce radiť, ale ako katolík v strete a pod vplyvom latinského Západu. V tejto skutočnosti M. Lach vidí jeho originálny prístup.

V Bazilovičovej asketickej tvorbe našiel svoje uplatnenie aj latinský jazyk.²⁸ Za vrcholné dielo v tejto súvislosti považujeme asketický spis *Imago vitae monasticae*²⁹ (Košice, 1802), ktorý predstavuje výnimočný prameň o východnom mníšstve v Uhorsku.³⁰ Keďže ide o staršiu literárnu pamiatku, vyžaduje si špecifický interdisciplinárny prístup. Na literárnu pamiatku možno nazerať z rôznych perspektív. Pre cirkevného historika môže byť napríklad zaujímavá Bazilovičova predstava o ideálnom mníšskom živote. Literárneho historika môže Bazilovičovo dielo osloviť takisto žánrovou formou, kompozíciou textu a tiež samotným charakterom a mierou jeho literárnosti.

Jedným z mnohých zaujímavých momentov spisu je prelínanie sa východnej a západnej teológie.³¹ Asketický spis *Imago vitae monasticae* je svedectvom grécko-slovanskej mníšskej du-

²⁶ Bazilovič ako protoigumen viedol v Mukačevskej eparchii v tom čase sedem monastierov, a to v Mukačeve, vo Veľkom Bereznom a v Imstičeve na Zakarpatí na Ukrajine, v Krásnom Brode a Bukovej Hôrke na východnom Slovensku, v Máriapóči v Maďarsku a v Bixade v Rumunsku.

²⁷ O rok neskôr vyšla knižne celá dizertačná práca: Lach, Milan: Il contributo di Giorgio Giovanniccio Bazilovič OSBM alla formazione monastica dei Basiliani dell'eparchia di Mukačevo. Košice: Dobrá kniha, 2010, 269 s.

²⁸ Za zmienku stojí, aj keď s mníšskym životom priamo nesúvisí, Bazilovičovo dielo *Specimen recti cursus theologici Ruthenici*, ktoré je o osnove teologického kurzu pre seminaristov prostredníctvom použitia otázok.

²⁹ K tomu pozri Wilšinská, Ľubomíra: La testimonianza della tradizione bizantino-slava in Slovacchia tratta dall'opera ascetica *Imago Vitae Monasticae* (Cassoviae, 1802) di Juraj Joannikij Bazilovič OSBM. In: Slovak Studies. Rivista dell'Istituto Storico Slovacco di Roma, 2016, roč. 2, č. 1-2, s. 39-47; Byzantsko-slovanská mníšska tradícia pod Karpatmi z pohľadu latinskej literárnej kultúry. In Žeňuch, Peter – Zubko, Peter et alii (eds.): Liturgické jazyky v duchovnej kultúre Slovanov. Monotematický súbor štúdií. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Slovenský komitét slavistov, 2017, s. 119-132.

³⁰ O originalite diela hovorí i skutočnosť, že v doterajšom výskume sa nám nepodarilo nájsť obdobný prameň, ktorý by zachovával všetky črty nami skúmanej literárnej pamiatky.

³¹ K tomu pozri Wilšinská, Ľubomíra: Stret východnej a západnej teológie v diele *Imago Vitae Monasticae* (Cassoviae, 1802) od Juraja Joannikija Baziloviča OSBM. Teologicko-jazykové príklady. In Marinčák, Šimon – Žeňuch, Peter (eds.):

chovnej a vzdelanostnej tradície na území, kde dominovala latinská tradícia a vzdelávanie. Práve táto skutočnosť popri historickom a lingvistickom výskume diela otvára ďalšie možnosti výskumu práve na poli terminológie. Vzáh dvoch kultúrnych okruhov, Východu a Západu, možno v diele sledovať aj na viacerých teologicko-jazykových príkladoch, ktorými Bazilovič porovnáva tieto tradície. Pri interpretácii kultúrnych osobitostí a konkrétnych príkladov a pojmov si autor pomáha západnou náboženskou terminológiou. Paralelne pri nej však máme možnosť všimnúť si aj termíny východnej cirkvi. Autor spisu takisto neustále cituje pramene s odkazmi na latinských i gréckych cirkevných Otcov, ktorí sa vo svojich dielach zaoberali práve asketickou tematikou. Samotná práca s jazykom skúmanej pamiatky zaiste nie je ľahkou úlohou. V novolatinском texte sú prítomné všetky vývojové stupne latinského jazyka. Už pri ortografii vidíme veľa prvkov, ktoré sa nezhodujú so štandardnou podobou ako ju nachádzame v slovníkoch klasickej latinčiny či v antických textoch. Pri klasickej základe sú tak v texte prítomné mnohé prvky neklasickej latinčiny. V tomto prípade ide predovšetkým o neskorostredovekú latinčinu, po viac klasickej varianty renesančnej a humanistickej latinčiny až po neskoršie obdobia a prítomné sú aj novolatinские slová. Tieto odchýlky teda najlepšie možno pozorovať na príklade variantnosti lexiky a tiež syntaxe. Asketický spis ponúka nielen zaujímavé zistenia pre slovenskú cirkevnú a literárnu históriu, ale v mnohých smeroch prináša aj nové podnety a inšpirácie pre hlbší filologický výskum.

Záver

Latinské pamiatky byzantsko-slovanskej tradície sú základným, zatiaľ však nie úplne využitým zdrojom poznatkov o jazyku, kultúre, histórii a bohoslužobnej tradícii veriacich byzantsko-slovanského obradu na východnom Slovensku. Štúdium relevantných prameňov predstavuje nielen dôležitý krok pri systematickom výskume osobnosti Joannikija Juraja Baziloviča, jedného z najvýznamnejších predstaviteľov inteligencie spätých s byzantským obradom na Slovensku, ale vôbec k poznaniu slovenskej literárnej kultúry prelomu 18. a 19. storočia.

Slovak-Latin Relations in the Literature of the Byzantine-Slavic Tradition in Slovakia

Lubomíra Wilšinská

The present paper deals with the hitherto little explored relation of Latin language to Byzantine-Slavic tradition in Slovakia, which represents an integral part of written culture. Since Ancient times, we had been receiving precious spiritual messages through Latin in the territory of Slovakia. Later, they were spread through Christianity and humanism to the more recent periods. In this paper we showed that in such literary sources Latin can be researched in relation to Greek and Church-Slavic. We documented this relation primarily through selected literary sources written by Joannikij Juraj Bazilovič OSBM (1742-1821), spiritual formatter and crucial person of the Byzantine-Slavic tradition in Slovakia.

Medzikultúrne vzťahy východnej cirkvi s latinskou v Uhorsku do konca 18. storočia. Monotematický súbor štúdií. Košice – Bratislava: Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty Trnavskej univerzity / Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2017, s. 171-192.